

Državni izpitni center

M 0 7 2 5 2 1 2 3

JESENSKI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Petek, 31. avgust 2007

SPLOŠNA MATURA

IZPITNA POLA 1**ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)**

-
- 0–5 ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
-
- 6–9 delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
-
- 10–13 opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
-
- 14–17 jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih socioloških teorij;
-
- 18–20 jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglobljenih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.
-

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1**DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV**

1. **Analizirajte trditev, da se družbeni spol posameznikov in posameznic oblikuje predvsem v obdobju primarne socializacije. Predstavite tako argumente, ki podpirajo to trditev, kakor tudi argumente, ki ji nasprotujejo.**

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) vključijo v odgovor:

- splošno **opredelitev socializacije** in **razlike med biološkim in družbenim spolom**;
- pritrdilne argumente za **učenje družbenega spola v primarni socializaciji**: vloga staršev in drugih oseb, ki skrbijo za otroka, spolno specifične igrače in otroške knjige itd; rezultat: otroci že pri dveh letih »prepoznajo« svoj družbeni spol; razlika med družbenima spoloma je »naučena« in odvisna od družbeno-kulturne opredelitve spola in zato tudi spremenljiva;
- delno nasprotujoče (oz. dopolnjujoče se) argumente: **pomen sekundarne socializacije** (šole, vrstniških skupin in medijev) v procesu spolne socializacije;
- povsem nasprotujoče argumente: **biogramatika** (Tiger in Fox) – gensko določen program določa (tudi) družbeni spol; socializacija samo razkrije to dejstvo; stališče nekaterih sociologov (npr. G. P. Murdocka) – biološke razlike med spoloma so temelj za delitev dela v družbi.

Kandidati/kandidatke lahko vključijo v odgovor le eno vrsto nasprotnih argumentov.

2. **Predstavite in analizirajte urejanje prostora v mestnih naseljih. Pri tem upoštevajte posebnosti in probleme urbanega načina življenja.**

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) vključijo v odgovor:

- probleme, s katerimi se ukvarja **urbanistično planiranje** kot posebna dejavnost,
- razčlenijo njegova **področja delovanja v mestnih naseljih** (gostota poselitve, pomanjkanje stanovanj, promet, komunalni problemi, ekološki problemi, razporeditev dejavnosti, prilagoditev potrebam prebivalcev itd.),
- ugotovijo, da se je razvoj urbanizma povezoval z rastjo mest, opravljanje urbanističnih funkcij v sodobnih družbah je pomembno za zagotavljanje višje kvalitete življenja in trajnostnega razvoja.

Kandidati/kandidatke lahko ugotavljajo tudi pomen urejanja prostora v vseh tipih naselij.

V obravnavo vključijo vsaj tri področja/funkcije/probleme urbanističnega planiranja.

3. **Primerjajte sestavo, delovanje in pomen formalnih in neformalnih družbenih skupin. V odgovor vključite konkretne primere.**

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) vključijo v odgovor:

- opredelitev družbene skupine,
- predstavitev značilnosti formalnih in neformalnih družbenih skupin,
- razlike in sorodnosti med njimi,
- konkretne primere družbenih skupin v povezavi s pomenom za posameznika in družbo,
- itd.

Če značilnosti skupin samo opisujejo, lahko dobijo največ 13 točk.

4. **Primerjajte dve različni raziskovalni metodi v sociologiji glede na njune prednosti in omejitve. V utemeljevanju uporabite tudi konkretne primere.**

Kandidati/kandidatke v primerjavo zajamejo **dve sociološki metodi po lastnem izboru**: opazovanje, eksperiment, spraševanje (anketiranje, intervju), analizo dokumentov, etnografsko metodo.

V primerjavi morajo obe izbrani metodi dovolj **natančno predstaviti** in ju med seboj **eksplicitno primerjati** glede na kriterije, ki jih izpostavijo (npr. zahtevnost izvedbe, trajanje, možnosti obdelave podatkov, natančnost merjenja, subjektivnost/objektivnost, etične dimenzije itd.).

Če sta metodi le opisani, primerjava pa ni opravljena, je mogoče kandidatu/kandidatki dodeliti največ 13 točk. Sicer ocenjevalci upoštevajo splošno ocenjevalno shemo.

5. **Razpravljajte o globalizaciji in pojasnite njen vpliv na odnose med kulturami.**

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18-20) v odgovoru:

- **opredeliti proces globalizacije** kot proces ekonomskega, političnega, vojaškega in drugih oblik povezovanja različnih družb in s tem kultur na svetovni ravni;
- pojasniti vpliv na odnose med kulturami, in sicer možnosti sodelovanja med kulturami kot tudi napetosti med njimi.

IZPITNA POLA 2**1. DELO IN PROSTI ČAS**

1. *Kaj je značilno za delo v predindustrijskih družbah in kaj v industrijskih družbah? Navedite in kratko pojasnite dve razliki. Pomagajte si z virom A. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo razlike glede:

- **področja dejavnosti** (primarni, sekundarni sektor),
- **tehnologij** (obratna v predindustrijskih družbah, mehanska, rutinska v industrijskih),
- **prostora dela** (v okviru družinskih skupnosti; v industrijskih obratih),
- **časa dela** (delo, vezano na letne čase, vremenske razmere; delo, ki je organizirano, določen začetek, trajanje delovnega dneva),
- **razmerja med delom in prostim časom**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo vsake razlike po 1 točko, skupaj največ 2 točki, za ustrezno pojasnitev vsake razlike pa še po 1 točko, skupaj največ 2 točki. Če samo opisujejo značilnosti dela, dobijo največ 2 točki.

2. *Poimenujte organizacijo dela, ki je opisana v viru B, in ugotovite, za katero tehnologijo je značilna. (2 točki)*

Gre za **znanstveno organizacijo dela** (taylorizem, lahko tudi fordizem) (1 točka), značilna je za mehanizirano oziroma rutinsko tehnologijo, lahko tudi tekoči trak (1 točka).

3. *Pojasnite odnos do dela in doživljanje dela ob uporabi tehnologije, ki ste jo prepoznali v viru B. (3,5 točke)*

Značilen je **instrumentalni odnos** do dela (1 točka), delo je zgolj sredstvo za doseganje, zadovoljevanje drugih potreb, ciljev, gre za odtujen odnos do dela (alienacija), delavec se v delu ne potrjuje (2,5 točke za celovito pojasnitev, sicer ustrezno manj).

4. *Kaj je bifurkacija delovne sile in za kateri tehnologiji je značilna? (3 točke)*

Bifurkacija delovne sile je **delitev delovne sile (polarizacijo)** na manjšo skupino **strokovnjakov** na eni strani in na večjo skupino **nekvalificirane delovne sile** na drugi strani (2 točki). Značilna je za **avtomatizacijo** (0,5 točke) in za **informacijsko tehnologijo** (0,5 točke).

5. *Kateri je temeljni cilj delovanja sindikata in kateri sredstvi uporablja za doseg tega cilja? (Vir C) (2 točki)*

Temeljni cilj sindikata je **(ekonomska) zaščita zaposlenih** (1 točka), sredstvi za doseg cilja pa sta **kolektivno pogajanje** (0,5 točke) in **stavka** (0,5 točke).

6. *Pojasnite dva vzroka za upad članstva v sindikatih v gospodarsko razvitih (post)industrijskih družbah. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo in pojasnijo dva izmed naslednjih vzrokov:

- večji del zahtev delavcev je že **zakonsko urejen** (delovni čas, pravice iz dela itd.),
- sindikalna organiziranost naj bi bila bolj ustrezna za zaposlene v **sekundarnem sektorju**, manj za zaposlene v terciarnem sektorju,
- sindikati v boju za zahteve delavcev pogosto **niso bili uspešni**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno navedbo in pojasnitev vsakega vzroka po 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

2. ETNIJA, NAROD, NACIJA

1. *Kdaj (približno) so se začeli v Evropi razvijati narodi? (Vir A) (1 točka)*

Konec **18.** oziroma v **19. stoletju.** (1 točka)

Če navedejo 18. stoletje, dobijo 0,5 točke.

2. *Navedite in na kratko pojasnite dva družbena procesa oziroma dejavnika, ki sta vplivala na izoblikovanje modernih evropskih narodov. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo dva od naslednjih procesov oziroma dejavnikov:

- **gospodarski** procesi (industrializacija, kapitalistični razvoj itd.),
- **politične spremembe** (meščanske revolucije, zlasti francoska, ki je z gesli svoboda, enakost in bratstvo spodbujala tudi zavest o pripadnosti narodu itd.),
- **kulturni** dejavniki (npr. oblikovanje enotnega jezika)
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsak ustrezno naveden in pojasnjen dejavnik (proces) po 2 točki (skupaj 4 točke), za pomanjkljive odgovore pa ustrezno manj.

3. *Vir A zatrjuje, da je za narod značilna zavest o politični identiteti skupnosti. V katerih težnjah se izraža ta zavest? (2 točki)*

Izraža se v zahtevi po **lastni državi** (1 točka) ali vsaj po **politični avtonomiji** znotraj neke večetnične države (1 točka).

4. *O katerem načinu (»vzorcu«) oblikovanja nacij govori vir B? (1 točka)*

O **imigrantskem** načinu. (1 točka)

Če kandidati/kandidatke način samo opišejo, dobijo 0,5 točke.

5. *Navedite in na kratko pojasnite še dva načina oblikovanja nacij (nacionalnih držav). (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in na kratko pojasnijo dva od naslednjih načinov:

- **»zahodni način«** (že pred nastankom naroda je obstajala močna centralizirana država, narod/nacija se oblikuje okoli glavnega etničnega jedra ...),
- **etnični način** (osrednjega pomena je bila skupna kultura, še posebno jezik; nacije se oblikujejo z razpadom večetničnih držav ali z združitvijo več držav v enotno nacionalno državo),
- **kolonialni način** (države, ki so nastale z dekolonizacijo, navadno vključujejo različne etnične skupine ...).

Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo načina 0,5 točke (skupaj 1 točko), za kratko razlago pa še po 1 točko (skupaj 2 točki).

6. *S katero politično ideologijo in gibanjem je povezano nastajanje nacionalnih držav? (1 točka)*

Z **nacionalizmom.** (1 točka)

7. *V prejšnjem vprašanju omenjena ideologija in gibanje ima lahko različna pomena. Navedite ju in na kratko pojasnite. (3 točke)*

Govorimo lahko o **pozitivnem** nacionalizmu (0,5 točke), ki označuje politična gibanja za osvoboditev nekega naroda izpod tuje nadvlade (1 točka), in o **negativnem** nacionalizmu (0,5 točke), ki označuje nasilje do drugih narodov, vključno s težnjo po asimilaciji, genocidu itd. (1 točka)

8. *Kaj je segregacija? Kako na splošno imenujemo ideologijo, s katero so upravičevali vrsto segregacije, opisano v viru C, in kaj je zanjo značilno? (2,5 točke)*

Segregacija je **fizična, prostorska** ločenost pripadnikov in pripadnic posameznih etničnih (ali rasnih) skupin. (1 točka) V primeru, opisanem v viru C, so jo upravičevali z **rasizmom** (0,5 točke), to je s prepričanjem, da so ljudje **zaradi fizičnih znakov več- in manjvredni** in da iz tega izhaja tudi več- ali manjvrednost v kulturnem, moralnem itd. pogledu. (1 točka)

3. DRUŽBENA NEENAKOST IN MOBILNOST

1. *Kateremu sloju v ZDA pripada v viru A opisana družina? (1 točka)*

Višjemu družbenemu sloju. (1 točka)

Možni so tudi odgovori: višji srednji razred, profesionalno-menedžerski razred, »beli ovratniki«.

2. *Utemeljite svoj odgovor na prvo vprašanje z dvema značilnostma življenja družine, ki ste ju razbrali iz vira A. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo:

- **študij** na uglednih ameriških univerzah,
- **načrtovanje življenja** (končati študij, poroka s pripadnikom istega sloja, rojstvo otrok),
- za **udobno življenje zadošča zaslužek enega partnerja**, tradicionalno zaslužek moža (managersko delovno mesto),
- **najeti delavci** za pomoč v družinskem gospodinjstvu,
- **bogastvo, lastnina**
- itd.

Za vsako ustrezno, iz vira razbrano značilnost dobijo kandidati/kandidatke 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

3. *Kako imenujemo v viru B opisane spremembe v položaju srednjih slojev v sodobnih družbah? (1 točka)*

Proletarizacija srednjih slojev. (1 točka)

4. *Kako imenujemo spremembe, s katerimi postaja delavski razred vedno bolj podoben srednjemu razredu in kaj te spremembe vključujejo? (3 točke)*

Buržuiranje (poburžoazenje) proletariata. (1 točka)

Značilne spremembe:

- zviševanje plač, **boljši materialni položaj**,
- udeležba v delniški **lastnini**,
- večja **socialna varnost**,
- boljši dostop do **izobrazbe**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno ponazoritev po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

5. *Po čem se razredna družba razlikuje od drugih oblik družbene razslojenosti? Navedite in na kratko opišite dve razliki. Pomagajte si z virom C. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in opišejo:

- **zabrisane meje med sloji** (razredi),
- **mobilnost** v razrednih družbah je mogoča, v predhodnih oblikah razslojenosti je prepovedana oziroma ovirana,
- **zakoni in religija** legitimizirajo socialne razlike, v razrednih družbah jih ščiti **ideologija**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo po 0,5 točke (skupaj največ 1 točko) in za vsak ustrezen opis po 1 točko (skupaj največ 2 točki).

6. *Na kratko predstavite Marxovo razlago vzrokov in posledic razslojevanja družbe. (4,5 točke)*

Privatna lastnina in na njej temelječe **izkoriščanje** – prisvajanje presežne vrednosti, **razredna nasprotja** – razredni boj, **polarizacija in pavperizacija proletarcev**, **revolucija**, **brezrazredna družba**. Za vključitev posameznega ustreznega vzroka/posledice v odgovor dobijo kandidati/kandidatke po 1 točko (skupaj največ 3 točke), za ustrezno povezane elemente v smiselni razlagi pa 1,5 točke.

7. *Katere so temeljne novosti Dahrendorfove razlage v primerjavi z Marxovo? (2 točki)*

Premestitev razlage razrednih nasprotij **iz ekonomske sfere v politično** (razlike v družbeni moči, vladajoči – vladani) (1 točka); **ne potrjuje Marxovih napovedi o polarizaciji in pavperizaciji** (1 točka).

4. DRUŽINA

1. *Katera funkcija družine je omenjena v viru A? (1 točka)*

Funkcija **biološke reprodukcije**. (1 točka)

2. *Katere so še druge funkcije družine? Navedite jih in na kratko razložite. (4,5 točke)*

Druge funkcije družine so še: **ekonomska**, **socializacijska** in **emocionalna**. Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo vsake funkcije po 0,5 točke (skupaj 1,5 točke), za kratko razlago vsake od njih pa še po 1 točko (skupaj 3 točke).

3. *Pojasnite en razlog za to, da ljudje niso motivirani za rojevanje večjega števila otrok? (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo nizko motiviranost za rojevanje večjega števila otrok z enim od naslednjih razlogov:

- **»neracionalnost«** večje rodnosti glede na to, da so se z modernizacijo spremenili tudi odnosi med generacijami (teorija medgeneracijskega pretakanja blaginje);
- **večje zaposlovanje žensk** in hkrati njihova **dvojna obremenjenost**;
- **doktrina odgovornega starševstva**, po kateri naj ima vsakdo toliko otrok, za kolikor je sposoben dostojno poskrbeti;
- **neusklajenost med družinskim življenjem in ekonomijo**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev enega od zgoraj omenjenih razlogov 2 točki, za pomanjkljiv odgovor pa ustrezno manj.

4. *Opreделите nuklearno (jedrno) družino, ki jo omenja vir B. (1 točka)*

Dvogeneracijska skupnost **staršev** in **otrok** (bioloških ali posvojenih). (1 točka)

5. *Navedite, kaj je mišljeno z »manj prijetnimi vidiki življenja v družinah« in pojasnite dva možna vzroka zanje. (Vir B) (4 točke)*

Mišljene so tako imenovane »temne plati« družinskega življenja, kakor so različne oblike **nasilja**, **zanemarjanje** posameznih družinskih članov in članic (predvsem otrok), **brezbrižnost** do njih itd. (1 točka)

Vzroki zanje so lahko:

- **zunanji dejavniki** (npr. brezposelnost staršev, dolgotrajne bolezni);
- **osebne in komunikacijske težave**;
- rastoča **privatizacija** in **družbena izoliranost** sodobnih jedrnih družin;
- **visoka raven tolerance do nasilja v zasebnosti**;
- strukturna **dezorganizacija** družine
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za dva ustrezno pojasnjena razloga po 1,5 točke (skupaj 3 točke).

6. *Pojasnite, kaj pomeni »ekspresivna« ženska vloga in »instrumentalna« moška vloga. (Vir C) (2 točki)*

Ekspresivna ženska vloga se izraža v ženski skrbi za primerno družinsko »vzdušje«, za socializacijo otrok, v skrbi za sproščanje stresa, ki ga doživlja mož na delovnem mestu, nudenju **ljubezni** in **razumevanja** itd. (1 točka)

Instrumentalna moška vloga pomeni moško (moževo) skrb za materialno oziroma ekonomsko plat družinskega življenja, to pa zagotavlja z zaposlitvijo zunaj doma. (1 točka)

7. *Navedite in na kratko pojasnite tip delitve vlog v družinah, ki naj bi ga vzpodbudilo zaposlovanje žensk. Pomagajte si z virom C. (3 točke)*

To naj bi bila **integrirana ali simetrična delitev vlog** (1 točka), se pravi **enakomerna** delitev dela in odgovornosti za družinsko življenje, **prilagodljivost** in **zamenljivost** pri opravljanju domačih obveznosti, **enakopravnost**, **skupno odločanje** o pomembnih stvareh itd. (2 točki za ustrezno pojasnitev tega tipa delitve vlog, ustrezno manj za pomanjkljivo pojasnilo)